

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна
e-mail: inohodez@ukr.net

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

Метою роботи є аналіз ролі туризму у соціально-економічному розвитку окремих країн Південно-Східній Азії та регіону в цілому. Для цього використана наступна методика: проаналізовано основні вектори впливу туризму на соціально-економічний поступ країн, що розвиваються, та здійснено дослідження сучасного стану розвитку туризму в Південно-Східній Азії, зокрема на основі показників «Допоміжного рахунку в туризмі» проілюстровано роль туристичного сектору в економіці країн регіону. Встановлено, що для країн Південно-Східної Азії туризм є важливим джерелом експортних надходжень та доходів для широких верств населення, створює робочі місця, стимулює розбудову інфраструктури, сприяє структурній перебудові економіки та зменшенню масштабів бідності. Новизна означено підходу полягає у тому, що сутність туристичної політики розглядається в контексті усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку між зростанням у туризмі та економічним прогресом. На регіональному рівні обґрунтовується геостратегічний підхід у туристичному менеджменті, зокрема позиціонування регіону, як єдиної туристичної дестинації, що на практиці сприятиме досягненню цілей ефективного соціально-економічного розвитку рекреаційно-туристських територій країн Південно-Східної Азії та інтеграції в рамках АСЕАН. Досвід країн Південно-Східної Азії підкреслює роль туризму як інструменту для боротьби з бідністю та підвищення якості життя людей; доводить ефективність спрощення візового режиму як засобу активізації внутрішньо регіонального туристичного обміну; виявляє заходи

туристичної політики, що забезпечують збільшення внеску туристичного сектору у регіональний економічний та соціальний розвиток.

Ключові слова: туризм, соціально-економічний розвиток, Південно-Східна Азія.

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леонила Николаевна,
кандидат географических наук,
доцент

Национальный авиационный
университет, г. Киев, Украина
e-mail: inohodez@ukr.net

ТУРИЗМ КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОГО СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

Основной целью работы является анализ роли туризма в социально-экономическом развитии отдельных стран Юго-Восточной Азии и региона в целом. Для этого использована следующая методика: проанализированы основные векторы влияния туризма на социально-экономическое развитие развивающихся стран и проведено исследование современного состояния развития туризма в Юго-Восточной Азии, в частности на основе показателей «Вспомогательного счета в туризме» проиллюстрирована роль туристического сектора в экономике стран региона. Установлено, что для стран Юго-Восточной Азии туризм является важным источником экспортных поступлений и доходов для широких слоев населения, создает рабочие места, стимулирует развитие инфраструктуры, способствует структурной перестройке экономики и уменьшению масштабов бедности. Новизна реализованного в исследовании подхода заключается в том, что сущность туристической политики рассматривается в контексте осознания причинно-следственной связи между ростом в туризме и экономическим прогрессом. На региональном уровне обосновывается геостратегический подход в туристическом менеджменте, в частности позиционирования региона, как единой туристической дестинации, что на практике будет способствовать достижению целей эффективного социально-экономического развития рекреационно-туристских территорий стран Юго-Восточной Азии и интеграции в рамках АСЕАН. Опыт стран Юго-Восточной Азии подчеркивает роль туризма как инструмента для борьбы с бедностью и повышения качества жизни людей; доказывает эффективность упрощения визового режима как средства активизации внутри регионального туристического обмена; обнаруживает мероприятия туристической политики, обеспечивающие увеличение вклада туристического сектора в региональное экономическое и социальное развитие.

Ключевые слова: туризм, социально-экономическое развитие, Юго-Восточная Азия.

UDC 911.3:379.85

Tkachuk Leonila Mikolayvna,
candidate of sciences (geography), associate professor

National Aviation University,
Kyiv, Ukraine.
e-mail: inohodez@ukr.net

TOURISM AS A FACTOR OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN SOUTHEAST ASIA

The purpose of this article is to analyze the role of tourism in socio-economic development of Southeast Asian countries and the region as a whole. To do this, the following methodology is used: analysis of the main vectors of the economic and social impact of tourism in developing countries and a study of the current state of tourism development in

Southeast Asia. In particular the role of the tourism sector in the regional economies is illustrated on the basis of Tourism Satellite Account indicators. It has been proved that tourism is an important source of export earnings for the South-East Asian countries, creates jobs, stimulates the development of infrastructure and contributes to economic restructuring and poverty reduction. The novelty of the approach implemented in the study is that the essence of tourism policy is considered in the context of understanding the causal link between the growth in tourism and economic progress. The geostrategic approach in tourism management at the regional level is justified, that means the positioning of the South East Asia as a single tourist destination. In the practice it will contribute to achieving the objectives of effective socio-economic development of Southeast Asian countries and integration within ASEAN. Experience of Southeast Asian countries emphasizes the role of tourism as a tool to fight poverty and improve quality of life; proves the effectiveness of visa regime simplification for enhancing regional tourist exchange; detects measures that can promote increasing of the tourism sector contribution in regional economic and social development.

Keywords: tourism, socio-economic development, South-East Asia.

Постановка проблеми. Нині туризм є одним із найбільших і найшвидше прогресуючих секторів світової економіки. У 2013 р. зареєстровано 1,087 млрд. міжнародних туристів, біля 5 млрд. внутрішніх та 1,3 трлн. дол. експортних надходжень; туризм і пов'язані галузі згенерували 7 трлн. доларів внеску у світовий ВВП та 266 млн. робочих місць по всьому світу [7,8]. При цьому, туризм розвивається надзвичайно динамічно та стабільно: середньорічні темпи приросту міжнародних туристичних прибуттів склали 3,6% у період 2005-2012 рр. і за прогнозами на наступне десятиліття складатимуть 3,3% (2010-2030 рр.) [8]. Така динаміка перетворила туризм у ключовий рушій сучасного соціально-економічного прогресу. Перенесення центру ваги світової туристичної індустрії до Азійсько-Тихоокеанського регіону та зростання в ній ролі країн, що розвиваються, роблять Південно-Східну Азію новою туристичною «Меккою». Для багатьох південно-східноазійських країн саме туристична галузь стає потужним локомотивом їх економічного поступу, а цілеспрямоване управління її розвитком – змістом національної туристичної політики в контексті усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку між зростанням у туризмі та економічним прогресом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню ролі туризму у соціально-економічному розвитку країни присвячені роботи вітчизняних: М. Борушак, В. Кіптенко, О. Любіцевої, М. Мальської, І. Смірнова та іноземні вчених: В.Квартального, Г. Папиряна, Г.Яковлева, Ларрі Дваєра [2], Алваро Матіаса [3], Пітера Нійкампа [3], Мануели Сарменто [3], Пітера Форсіта [2]. Зокрема, спеціалістами з економіки туризму: Хуаном Габріель Брідою [1], Мауріціо Муссоні [5], Шіао-Єн Ліу [4], Шенг-Чієг Паном [4], Теодором Панагіотідісом [5], Мануелою Пуліна активно розробляється концепція зумовленого туризмом економічного зростання («tourism-led growth»). Всесвітня рада з подорожей та туризму (ВРПТ) та дослідницький аналітичний центр при Оксфордському університеті Oxford

Economics реалізують проект з оцінки економічної ваги туристичного сектору, зокрема, здійснюється розрахунок внеску туристичної галузі до ВВП та сфери зайнятості країн та регіонів світу. Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) приділяє особливу увагу аналізу проблем та розробці сценаріїв розбудову туристичного сектора у відповідності до потреб забезпечення комплексно-пропорційного соціально-економічного розвитку країн і регіонів світу у рамках програми «Сталий розвиток туризму». Питання підвищення пріоритетності туризму, як важливого чинника росту світової економіки, піднімалося в ході спеціальної наради «Туризм як рушійна сила росту та розвитку», що проходила на Першому засіданні високого рівня з питань глобального партнерства в інтересах ефективного співробітництва у сфері розвитку, що відбулося під егідою ЮНВТО 15-16 квітня 2014 р. Проте, ґрунтовні дослідження ролі туризму у суспільному розвитку на рівні макрорегіону, зокрема Південно-Східної Азії, практично відсутні.

Формулювання цілей статті. Основною метою даної роботи є аналіз ролі туризму у соціально-економічному розвитку країн Південно-Східній Азії та регіону в цілому. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) визначити роль туризму у соціально-економічному розвитку країн, що розвиваються; 2) дослідити сучасний стан розвитку туризму в Південно-Східній Азії; 3) проаналізувати основні напрямки регіональної туристичної політики; 3) виявити актуальні проблеми та окреслити перспективні напрями розвитку регіонального туризму.

Виклад основного матеріалу. Визнання важливості й урахування потенційного внеску туризму у національних стратегіях та на порядку денному глобального розвитку стає новою реальністю. У 2013 р. частка туристичного сектору у світовому ВВП становила 9,5%, а темпи приросту випереджали не тільки середні по економіці, але й були вищими, ніж у інших значущих секторах, таких як фінансові та бізнес-послуги, транспорт і виробництво. Одне з одинадцяти робочих місць у світі створено для забезпечення потреб подорожуючих: у туризмі та пов'язаних галузях [7]. Важливо, що жінки складають 70 % зайнятих у сфері туризму, а половина працюючих – молодше 25 років. Стійкий попит на туризм, разом з його здатністю генерувати високі рівні зайнятості доводить важливість і значення галузі як інструменту суспільного розвитку. Туризм був визначений Організацією Об'єднаних Націй як один з десяти секторів, здатних забезпечити значущий приріст у сегменті зеленої економіки, і включений до Підсумкового документа «Ріо+20» як такий, що відповідає трьом критеріям сталого розвитку: має тісні зв'язки з іншими секторами, може створювати гідні робочі місця та генерувати торговельні можливості.

У XXI ст. найвищі темпи росту туризму спостерігаються у країнах, що розвиваються, та з перехідною економікою. Їх частка у міжнародних туристських прибутках зросла з 38% у 2000 р. до 47% у 2013 р. (506 млн.

прибуттів), а за прогнозом ЮНВТО у 2030 р. становитиме 57%, що перевершить відповідний показник розвинених країн [8]. Туризм забезпечує 42% експорту послуг у країнах з перехідною економікою та у країнах, що розвиваються, а половина найменш розвинених країн віддає йому пріоритет як інструменту зниження масштабів бідності. У багатьох країнах, що розвиваються, туризм стає важливим джерелом доходів населення. При цьому, навіть низькокваліфіковані кадри, жінки та молодь у віддалених регіонах отримують можливість стати експортерами туристичних послуг. Доходи у туристичній галузі часто виявляються вищими, ніж у інших сферах економіки. Як сектор з порівняно низькими бар'єрами входу на ринок, туризм створює можливості для розвитку малого підприємництва, наповнення місцевих бюджетів, стимулює розбудову загальної та спеціальної інфраструктури. Розгалужені логістичні ланцюги постачання у туризмі визначають параметри комплексно-пропорційного регіонального розвитку. Нарешті, туризм забезпечує можливість підтримання традиційного способу життя та місцевих видів діяльності, є інструментом для захисту навколишнього середовища, біорізноманіття, матеріальної та нематеріальної культурної і природної спадщини. При наданні туристичних послуг використовуються переважно місцеві, наявні, а не імпортовані, ресурси, а завдяки ефекту мультиплікатора кошти, якими оплачуються туристичні послуги та інші споживчі потреби туристів, стимулюють місцеве виробництво та споживання. Це особливо важливо для країн, що розвиваються, оскільки туризм часто є однією з небагатьох конкурентних експортних галузей.

Туризм володіє унікальними властивостями, що визначають його здатність здійснювати комплексний вплив на суспільство та економіку. Для країн, що розвиваються, важливою виявляється здатність туристичної галузі швидше, ніж інші відновлюватися від наслідків економічних спадів та компенсувати збитки від несприятливої кон'юнктури зовнішніх товарних ринків. Таким чином, туризм може стабілізувати, підвищити резистентність економіки у кризові періоди. Також, дуже вагомим виявляється вплив туризму на розвиток місцевих громад. Відбувається трансформація суспільно-економічних комплексів курортних регіонів: розширюються можливості для бізнесу; розвиваються нові підприємства та підтримуються традиційні промисли; розбудовується інфраструктура; скорочується безробіття; вирівнюються гендерні диспропорції в системі зайнятості; у сільських регіонах скорочується відтік робочої сили особливо молоді до міст; підвищується добробут населення. Саме на локальному рівні найяскравіше виявляються переваги сталого розвитку туризму, а отже, ефективне управління та дотримання засад раціонального природокористування і збалансованого розподілу доходів у галузі здатне перетворити туризм у дієвий інструмент розвитку територіальних громад.

Нарешті, сектор туризму, що переважно складається з малих і середніх підприємств, відкриває великі можливості для просування

державно-приватної моделі партнерства в цілях розвитку на основі впровадження наскрізної системи громадської координації господарських рішень. Для багатьох держав Південно-Східної Азії туристична галузь стає потужним локомотивом їх соціально-економічного розвитку. Величезний рекреаційно-туристський потенціал регіону – мальовничі пейзажі місцевих екосистем з приголомшливою дикою природою, унікальні пам'ятки культури та історії – у поєднанні з давніми традиціями туризму і стратегічним розташуванням у серці Азії, найбільш економічно динамічної області світу, привертають увагу туристів з найрізноманітнішою мотивацією. Так кількість міжнародних туристичних прибуттів до країн АСЕАН зросла з 36 млн. (4,6 % світового обсягу) у 2000 р. до 84,6 млн. (8,2%) у 2012 р. При цьому середні темпи приросту туристичного потоку за цей час становили 7,5%, що більше аналогічних показників по АТР (6,6%) та світу (3,4%) [8]. У 2013 р. туристичні прибуття до Південно-Східної Азії зросли на феноменальні 10% і досягли 92,7 млн. Зросли й обсяги туристичних надходжень, склавши у 2012 р. 91,7 млрд. дол., що еквівалентно 8,5% світового ринку [9]. Суттєвою рисою, яка підкреслює незворотність і вагомість зазначених тенденцій, є той факт, що 47% всіх подорожуючих регіоном – місцеві уродженці, а, за прогнозами експертів Азіатсько-Тихоокеанської туристичної асоціації, до 2015 р. їх кількість має сягнути 100 млн. осіб. Як наслідок, безпосередній внесок туристичної індустрії у сумарний ВВП держав АСЕАН у 2013 р. оцінюється у 5,1% (121,2 млрд. дол.), а врахування опосередкованого впливу дозволяє озвучувати показник в 12,3% (294,4 млрд. дол.). При цьому показники безпосереднього внеску туризму до регіонального ВВП, які у 2012 р. становили 102,6 млрд. дол., що еквівалентно 4,4%, збільшилися відповідно на 15 % і 13%; аналогічно на 13% і 9,7% зросли показники загального внеску, який у 2012 р. становив 256 млрд. дол. Туризм забезпечує у регіоні зайнятість 10,9 млн. людей (у 2012 р. – 9,7 млн.) і побічно підтримує ще 17,7 млн. вакансій (у 2012 р. – 15,8 млн.). Туристичний сектор Південно-Східної Азії у 2013 р. залучив 49,4 млрд. дол. інвестицій та 112,6 млрд. дол. надходжень від іноземних відвідувачів [9]. За абсолютними показниками, які характеризують безпосередній та загальний економічний внесок туристичного сектору у ВВП, Південна-Східна Азія знаходиться на VI місці у світі (випереджаючи Карибський регіон, Північну та Тропічну Африку, Океанію, Південну Азію, Близький Схід і поступаючись Східній Європі (європейські країни, які не входять до ЄС та країни СНД), Латинській Америці, Північно-Східній Азії, Європейському Союзу та Північній Америці). Але за відносними показниками, що характеризують порівняну вагу туристичного сектору у економіці регіону, Південно-Східна Азія займає II місце у світі і поступається Північній Африці, якщо враховується прямий внесок, або Карибському регіону, якщо враховується загальний. За кількістю зайнятих у секторі регіон посідає III місце і поступається лише Південній та Північно-

Східній Азії, IV – за надходженнями від іноземних відвідувачів після Північної Америки, ЄС та Північно-Східної Азії, V – за обсягами капіталовкладень після Північної Америки, ЄС, Північно-Східної Азії та Латинської Америки.

Туризм є найпотужнішим сектором економіки та головними джерелом фінансових надходжень у Камбоджі (загальний внесок туристичного сектору до ВВП становить 23,4%) та Таїланді (20,2%), другим за важливістю у Малайзії (16 %), Лаосі (14,1%), Філіппінах (11,3%), відіграє важливу роль у господарстві Сінгапура (10,9%), В'єтнаму (9,5%) та Індонезії (9,2%), менш помітне місце посідає у Брунеї (6,6%) та М'янмі (3,6%) [8]. Однак, аналіз геопросторових аспектів функціонування туристичного ринку Південно-Східної Азії засвідчує вкрай неоднорідний його розвиток в різних країнах АСЕАН. Так Сінгапур демонструє показники міжнародних туристичних прибуттів та надходжень на душу населення, відповідно, у 20 та 30 разів вищі за середні по регіону; а Малайзія і Таїланд, згідно підрахунків експертів ЮНВТО, входять до 15 найвідвідуваніших туристичних дестинацій світу (25 та 22 млн. прибуттів у 2012 р.) [7]. Тоді як решта держав регіону (зокрема ті, що знаходяться на материках) значно менше залучені в процеси туристичного обміну і разом приймають лише біля 30% обсягу міжнародних туристичних прибуттів до Південно-Східної Азії. Територіальні диспропорції у розвитку туризму в межах регіону обумовлені багатьма об'єктивними чинниками, що визначають реалії соціально-економічного розвитку країн Південно-Східної Азії, а їх нівелювання потребує проведення цілеспрямованої та узгодженої туристичної політики на міждержавному рівні.

Нині співробітництво держав Південно-Східної Азії у сфері туризму здійснюється на підставі: Угоди підписаної країнами-учасницями у 2002 р. (ASEAN Tourism Agreement), Дорожньої карти з інтеграції туристичних секторів країн АСЕАН прийнятої на саміті міністрів економіки країн АСЕАН у 2004 р., Рамкової угоди про скасування візового режиму в межах АСЕАН (що дозволить громадянам держав-учасниць подорожувати в межах регіону без візи протягом двох тижнів) та Угод про уніфікацію державних стандартів, щодо якості послуг і підготовки кадрів у сфері туризму (які увійдуть в силу для всіх учасників до 2015р.). Суб'єкти туристичного бізнесу можуть долучитися до формування регіональної туристичної політики через участь в роботі туристичного форуму АСЕАН, який є постійним майданчиком для щорічних зустрічей профільних міністрів держав АСЕАН та представників бізнесових кіл, зокрема членів Федерації туристичних агентств АСЕАН (Federation of ASEAN Travel Agents).

За підрахунками експертів ВТО та ВРТП ідея запровадження спільної візової політики, висунута міністрами туризму країн-учасниць на саміті АСЕАН у 2011 р. у Джакарті матиме значний економічний і соціальних ефект, що проявлятиметься, зокрема, у зростанні регіонального

туристичного сектору, збільшенні його дохідності, привабленні додаткових капіталовкладень, створенні нових робочих місць та посиленні соціальної інтеграції у межах регіону. Станом на 2013 р. 9,7 % туристів, що направлялися до країн АСЕАН, змушені оформлювали традиційну візу, і, з урахування прогнозованих темпів росту міжнародних туристичних прибуттів до Південно-Східної Азії, їх кількість зростатиме щорічно на 10,4% протягом 2014-2016 рр. Спрощення ж візового режиму допоможе збільшити цей показник на 8,5-13,7% (згідно розрахунків за різними сценаріями) та згенерувати 2014-2016 рр. 6-10 мільйонів додаткових міжнародних туристських прибуттів та відповідно 7-12 млрд. дол. надходжень, що у свою чергу забезпечуватиме можливість створення 333-645 тис. нових робочих місць у країнах АСЕАН [6]. Що стосується туризму у межах регіону, то проект з використання єдиної візи для відвідування 5 країн Південно-Східної Азії було ініційовано ще у 2007р. Таїланд і Камбоджа стали першими країнами, що впровадили цю ідею на практиці, приєднання Лаосу, М'янми та В'єтнаму планується завершити до 2015 р. Нині основними генеруючими ринками внутрішньо регіонального туризму є В'єтнам, Таїланд, Лаос. Реалізація планів формування в межах материкової частини Південно-Східної Азії зони безвізового режиму має активізувати виїзний туризм з Камбоджі та М'янми, спричинити новий бум у туристичному обміні між країнами-учасницями та наплив туристів з інших країн та регіонів світу. Надалі цей проект розвиватиметься у наступних напрямках: розширення кола учасників за рахунок, у першу чергу, Індонезії та Філіппін; укладання угод, що передбачають спрощення візових формальностей з Китаєм, Австралією, Японією та Республікою Корея; зниження і оптимізації податків та зборів пов'язаних із візами, зокрема, впровадження програми «Smart Visa» (за моделлю європейської системи Visa Information System, що використовується у Шенгенській зоні). Узгоджена взаємодія між країнами учасницями проекту дозволить розділити витрати по імплементації дорогого обладнання для цифрових віз на основі технологій реєстрації осіб, що перетинають кордон, за відбитками пальців.

Усвідомлення ролі, яку відіграє туризм як рушій соціально-економічного розвитку країн Південно-Східної Азії і регіону в цілому, прискорило процес розробки національними туристичними організаціями держав АСЕАН узгодженої Стратегії розвитку туризму в АСЕАН на 2012-2015р. Головними напрями перспективного розвитку визнано: 1) стимулювання внутрішньо регіонального туризму; 2) заохочення подорожей, під час яких відвідується більше ніж одна країна АСЕАН; 3) розробка національними туристичними організаціями кожної з країн АСЕАН конкретних пропозицій щодо позиціонування регіону, як єдиної туристичної дестинації; 4) обґрунтування ефективних інвестиційних рішень та визначення фінансових механізмів розробки і реалізації міждержавних проектів; 5) розробка та упровадження проектів

призначених сприяти досягненню цілей ефективного соціально-економічного розвитку рекреаційно-туристських територій країн Південно-Східної Азії та інтеграції в рамках АСЕАН. В основу запропонованої програми покладено ідею про необхідність формування спільного туристичного бренду для країн Південно-Східної Азії. А також розуміння напрямів трансформації спонукальних мотивів та вподобань сучасних туристів, які стають все більш досвідченими і вимогливими щодо характеру та інтенсивності бажаних вражень і зацікавлені в отриманні унікального досвіду занурення в автентичне природне та культурне середовище.

Висновки. Туризм є один з найпотужніших секторів глобальної економіки, розвивається стабільно, швидкими темпами і спричиняє вагомий вплив на соціально-економічний розвиток країн та регіонів світу. Для багатьох країн, що розвиваються, туризм став ключовим чинником соціально-економічного прогресу, зокрема: є важливим джерелом експортних надходжень та доходів для широких верств населення, створює робочі місця, стимулює розбудову інфраструктури, сприяє структурній перебудові економіки та зменшенню масштабів бідності. Досвід країн Південно-Східної Азії доводить, що узгоджена політика та співпраця у сфері туризму стимулює інтеграцію та регіональний розвиток. Так, туризм був визначений як один з пріоритетних секторів для досягнення мети всебічної регіональної інтеграції в межах АСЕАН і, згідно Стратегії розвитку туризму в АСЕАН на 2012-2015рр., є одним з ключових інструментів соціально-економічного зростання та розвитку у регіоні. У 2013 р. у Південно-Східній Азії були зафіксовані найвищі темпи приросту міжнародних туристичних прибуттів у світі, кількість прийнятих туристів сягнула 92,7 млн., з яких 47% – мешканці країн АСЕАН, а прогресуюче спрощення візового режиму сприятиме активізації внутрішньорегіонального туристичного обміну. У цьому контексті важко переоцінити роль туризму як інструменту для боротьби з бідністю, підвищення якості життя людей і той внесок, що туристичний сектор здійснює у регіональний економічний та соціальний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Brida J.G. *Tourism as a determinant of long-run economic growth* / J.G. Brida, W.A. Risso // *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*. – 2010. – Volume 2 (Issue 1). – Pp. 14–28.
2. Dwyer L. *Tourism Economics and Policy* / Larry Dwyer, Peter Forsyth. – Channel View Publications, 2010. – 711 p.
3. Matias A. *Tourism Economics: Impact Analysis* / Álvaro Matias, Peter Nijkamp, Manuela Sarmiento. – Springer, 2011. – 301p.
4. Pan S.-C. *Re-testing the tourism-led growth hypothesis using panel smooth transition regression models* / Sheng-Chieh Pan, Shiao-Yen Liu, Po-Chin Wu // *Tourism Economics*. – 2014. – Volume 20, Number 1. – Pp. 39-50.
5. Panagiotidis Th. *Tourism Led Growth: Evidence from Panel Cointegration Tests* / Theodore Panagiotidis, Thomas Panagiotou, Maurizio Mussoni // *Working Paper Series 74(12), The Rimini Centre for Economic Analysis, 2012. [Електронний ресурс]. — Режим*

доступу: http://ideas.repec.org/p/rim/rimwps/74_12.html

6. *The Impact of Visa Facilitation in ASEAN Member States*. – Published by the World Tourism Organization and World Travel & Tourism Council, 2014. – 20 p.

7. *Travel & Tourism Economic Impact 2014: Asia Pacific*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/asia_pacific2014.pdf

8. *UNWTO Tourism Highlights, 2013*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>

References:

1. Brida, J.G., 2010. *Tourism as a determinant of long-run economic growth*. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 2 (1), 14–28.

2. Dwyer, L., Forsyth, P., 2010. *Tourism Economics and Policy*. Channel View Publications.

3. Matias, A., Nijkamp P., Sarmiento M., 2011. *Tourism Economics: Impact Analysis*. Springer.

4. Pan, SC., Liu, SY., Wu, PC., 2014. *Re-testing the tourism-led growth hypothesis using panel smooth transition regression models*. *Tourism Economics*, 20 (1), 39-50.

5. Panagiotidis, Th., Panagiotou, Th., Mussoni, M., 2012. *Tourism Led Growth: Evidence from Panel Cointegration Tests*. *The Rimini Centre for Economic Analysis Working Paper Series 74 (12)*. Available at: <http://ideas.repec.org/p/rim/rimwps/74_12.html>

6. *World Travel & Tourism Council, 2014. The Impact of Visa Facilitation in ASEAN Member States*. [pdf] Available at: <<http://www.wttc.org/focus/research-for-action/policy-research/the-impact-of-visa-facilitation>>

7. *World Travel & Tourism Council, 2014. Travel & Tourism Economic Impact 2014: Asia Pacific*. [pdf] Available at:

<http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/asia_pacific2014.pdf>

8. *World Tourism Organization, 2013. UNWTO Tourism Highlights 2013 edition*. [pdf] Available at: <<http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2013-edition>>